

**Військова журналістика.
Український аспект:
становлення української
військової журналістики;
місце військової
журналістики у медіапросторі
в період воєнного стану;
правові підстави діяльності
військових журналістів під
час воєнних дій**

Журналісти — цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст — сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоновано перебувати біля важливих військових об'єктів. Уперше статус журналіста на війні було визначено Гаазькою конвенцією 1907 року «Про закони і звичаї сухопутної війни».

У ст. 13 додатку до конвенції зазначено: «Особи, які супроводжують армію, але прямо не належать до неї, такі як кореспонденти газет і репортери, маркітанти та постачальники, які потрапляють до рук ворога і він вважає за доцільне затримати їх, користуються правами військовополонених за умови, що вони мають при собі посвідчення від військового керівництва тієї армії, яку вони супроводжували».

Стаття 15 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» та стаття 25 Закону України «Про інформацію» містять однакову норму, що надає право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою там інформацією. При цьому вся відповідальність за відряджених журналістів покладається на засоби масової інформації, що їх відряджають.

Суб'єкти у сфері медіа зобов'язані забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками. Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не заборонених законом джерел на випадок заподіяння шкоди їхньому життю та/або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків.

Пропоноване видання надає історичний та поточний аналіз військової журналістики в умовах воєнних дій в Україні, правовий статус військових журналістів, порядок взаємодії ЗСУ та вітчизняних і іноземних медіа.

УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ ВІЙСЬКОВА ЖУРНАЛІСТИКА

**СТАНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙСЬКОВОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ**

**МІСЦЕ ВІЙСЬКОВОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ
У МЕДІАПРОСТОРІ
В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ**

**ПРАВОВІ ПІДСТАВИ
ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ
ЖУРНАЛІСТІВ
ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ**

Видавничий дім
«ПРОФЕСІОНАЛ»
Київ – 2023

Укладачі:

Копотун Ігор Миколайович — доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Донецького державного університету внутрішніх справ;

Коропатнік Ігор Михайлович — доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри правового забезпечення Військового інституту Національного університету імені Тараса Шевченка, полковник юстиції;

Микитюк Микола Андрійович — доктор юридичних наук, доцент, професор спеціальної кафедри №1 Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, полковник;

Павлюк Олександр Олексійович — начальник штабу-заступник командувача Сухопутних військ Збройних сил України, кандидат військових наук, генерал-лейтенант;

Пасіка Сергій Петрович — кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Петков Сергій Валерійович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та приватного права Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

Військова журналістика. український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій / Укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. — Київ. ВД «Професіонал», 2023. — 676 с.

ISBN 978-611-01-2928-2

Журналісти — цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст — сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоноване перебувати біля важливих військових об'єктів.

Уперше статус журналіста на війні було визначено Гаазькою конвенцією 1907 року «Про закони і звичаї сухопутної війни». У ст. 13 додатку до конвенції зазначено: «Особи, які супроводжують армію, але прямо не належать до неї, такі як кореспонденти газет і репортери, маркітанти та постачальники, які потрапляють до рук ворога і він вважає за доцільне затримати їх, користуються правами військовополонених за умови, що вони мають при собі посвідчення від військового керівництва тієї армії, яку вони супроводжували».

Стаття 15 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» та стаття 25 Закону України «Про інформацію» містять однакову норму, що надає право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою та інформацією. При цьому вся відповідальність за відрядження журналістів покладається на засоби масової інформації, що їх відряджають. Суб'єкти у сфері медіа зобов'язані забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками. Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не заборонених законом джерел на випадок заповдіння шкоди їхньому життю та/або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків.

Пропоноване видання надає історичний та поточний аналіз військової журналістики в умовах воєнних дій в Україні, правовий статус військових журналістів, порядок взаємодії ЗСУ та вітчизняних і іноземних медіа.

ВСТУП

Журналісти – цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст – сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоноване перебувати біля важливих військових об'єктів.

Існує дві категорії журналістів, які можуть працювати в зоні збройного конфлікту та які перебувають **під захистом міжнародного гуманітарного права**:

журналісти, прикріплені до військової частини;
оперативні військові кореспонденти.

Уперше **статус журналіста на війні** було визначено Гаазькою конвенцією 1907 року «Про закони і звичаї сухопутної війни». У ст. 13 додатку до конвенції зазначено: «Особи, які супроводжують армію, але прямо не належать до неї, такі як кореспонденти газет і репортери, маркітанти та постачальники, які потрапляють до рук ворога і він вважає за доцільне затримати їх, користуються правами військовополонених за умови, що вони мають при собі посвідчення від військового керівництва тієї армії, яку вони супроводжували».

Стаття 15 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» та стаття 25 Закону України «Про інформацію» містять однакову норму, що надає право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою там інформацією. При цьому вся відповідальність за відряджених журналістів покладається на засоби масової інформації, що їх відряджають. Суб'єкти у сфері медіа зобов'язані забезпечувати журналістів та інших працівників на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України засобами, призначеними для захисту від уражень вогнепальною зброєю, осколкових уражень, а також медичними аптечками. Журналісти та інші працівники на період їх відрядження в райони ведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окуповані території України підлягають обов'язковому страхуванню за рахунок роботодавця або будь-яких інших не

заборонених законом джерел на випадок заподіяння шкоди їхньому життю та/або здоров'ю під час виконання професійних обов'язків.

Можна сказати, що військова журналістика народилася в Україні одночасно з самопроголошенням так званих «народних республік» у Донецькій і Луганській областях. Тут вітчизняні журналісти отримали значний досвід роботи під обстрілами, життя з солдатами і волонтерами, вчилися не розкривати військові позиції в публікаціях, вибиратися з полону і відходити від післявоєнного синдрому.

Висвітлення воєнних дій є тяжким випробуванням для будь-якого медіа, журналістської організації або окремого журналіста. Мова йде не тільки про реальну небезпеку для здоров'я і життя репортера. У професійній складовій цієї роботи вкрай складно оцінювати й зважувати уривчасту та суперечливу інформацію; з'ясувати, що саме відбувається, і подати об'єктивну картину подій, особливо якщо мова йде про рідну країну самого репортера.

Основним ресурсом для тих, хто готується до небезпечного відрядження або передбачає своє перебування в нештатних ситуаціях, був і залишається досвід колег. Поведінка кожного кореспондента в «гарячих точках» – справа не тільки його особистої безпеки, але і безпеки «товаришив по перу», на яких може позначитися нерозважливість або прагнення продемонструвати свої чесноти. Важливо знати, як належним чином поводитися і як успішно виконувати завдання в умовах реальних бойових дій.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

За традицією військову журналістику прийняте вважати одним із жанрів журналістського фаху. При цьому вважається, що багата різноманітність жанрів журналістики дає змогу більш ефективно виконувати важливі функції роботи журналіста, що зумовлює її головне призначення і місце в сучасному медіапросторі.

Таким чином обумовлюється відокремлення журналістики мілітарної від журналістики більш універсальної. За теоретичними припущеннями дослідників, мілітарна масова комунікаційна діяльність потребує особливих знань та вмінь, які не притаманні цивільним працівникам масмедіа. За подібною схемою в Україні готували спеціалістів ще з часів СРСР наприклад у Львівському вищому військово-політичному училищі. Відтак студенти, тобто курсанти, опановували усі види зброї й техніки і пізніше ставали військовими командирами, які повністю мали «несли тягар служби поряд із солдатами» й головне – вони «знали систему зсередини». Тому панувала думка, що працювати у зоні бойових дій можуть виключно воїни, що у ЗСУ «просто немає такої кількості посад, на які можуть претендувати військові журналісти», бо у цій сфері успішно працюють і випускники-універсали, яким принагідно викладали мілітарні дисципліни.

За таким підходом теорії виявилися недостовірними і виявилось, що військова журналістика поступово втрачає будь-який зв'язок з універсальною та повністю модифікується в пропаганду, а цивільна – навпаки, набуваючи рис мілітарної, наслідуює й найгірші її вади. Тобто цілком справедливо припустити, що ця проблема базується не у потребі розмежування діяльності журналістів, а у прямій підміні понять: термін «військова журналістика» ввели, аби уникати відповідальності за посягання на журналістські стандарти та свободу слова.

Мабуть заслугове увагу інша точка зору, що військовий журналіст – перш за все не медійщик для армії, а фахівець, який якісно розповідає суспільству про армію. З цим теж не все просто, досвід інших країн свідчить, що на цьому шляху проблем менш не стає. Узяти приклад США, коли саме до війни у В'єтнамі військова журналістика існувала лишень у вигляді пропаганди. І вже під час цієї війни та наступних воєн в Афганістані і Перській затоці вектори

кардинально змінилися: журналістика самоорганізувалася, висвітлення подій стало об'єктивнішим – і відразу піднялася хвиля обурень, бо журналісти показували вже не лише благородство та відвагу солдат, але весь спектр та об'єктивний жах зони бойових дій: вбивства, звірства, руїни, мародерство, трупи, смерть, бруд, маніакальні стани «визволителів». Суспільство виявилось неготовим сприймати таку інформацію. Звісно, це неабияк підкосило моральний дух військових та суспільне ставлення до подібних «благородних місій».

Вже після в'єтнамських воєн, поразку у яких «списали» саме на засоби масової інформації, мілітарних кореспондентів почали готувати разом із солдатами. Тобто здійснювалась підготовка для ведення двох «паралельних» воєн: реальної та віртуальної (в цьому контексті – інформаційної). Це явище назвали «вмонтована журналістика». Основною її вадою було те, що разом із набутими знаннями журналісти отримали численні табу (на повідомлення про розташування військ, плановані місії, зброю, інформацію з грифами тощо), за порушення яких можна було потрапити під трибунал. Тім більш ця «вмонтована журналістика» діє виключно на «чужій» території (території ворога), щойно театр війни потрапляє на власну землю – так чи інакше задіяними стають усі мас-медіа.

Таким чином військова журналістика нині постає суперечливим явищем. Навіть науковці нині не дають їй однозначного визначення. Називають її по-різному: жанром, видом, спеціалізацією тощо. В таких умовах формується погляд, що така журналістика нічим не відрізняється від загальної й потребує універсальної підготовки. Навіть існує думка, що під час війни можуть працювати військові та цивільні журналісти і навіть непрофільні фахівці, важливо, щоби всі вони або мали фахову освіту, або якісну перекваліфікацію.

У цьому погляді на проблематику військової журналістики вже йдеться стільки не про освітні програми для військових журналістів, а про чітке законодавче визначення принципів висвітлення бойових дій. Тобто військовим журналістом може стати будь-який фахівець, якщо він досконало вивчить свій предмет та пройде спеціальну підготовку.

Наприклад, зі слів французької журналістки Гаель Жірб, яка працювала на Сході України в зоні АТО, у Франції діє хартія 1971 року, за якою «журналісти можуть писати усе, навіть те, що незручне для уряду. Головне, якщо журналісти публікують щось, вони повинні

мати докази, у протилежному випадку – це дезінформація». Так само важливо враховувати права людини та її гідність: не фіксувати фізичних вад, ран критичних станів тощо. Найважливіше – пам'ятати про нейтральність, говорити правду та мислити критично.

Для перекваліфікації французьких журналістів існують спеціальні курси. Там навчають поводитися із зброєю, розрізнити звуки вибухів, надавати першу медичну допомогу й накладати джгути, працювати в умовах дикої природи, вміло користуватися сучасними гаджетами, аби бути на зв'язку, захищати й передавати дані, не викривати інформації із секретними грифами. Обов'язковий набір перекваліфікованого (уже – військового) журналіста – аптечка, шолом, бронезилет. Важливо також добре знати традиції й культуру супротивника і мати контакти усіх важливих служб та міністерств. Далі усе відбувається, як в універсальній журналістській діяльності.

Авторитетні закордонні автори академічних підручників із масової комунікації та висвітлення новин взагалі не виокремлюють військову журналістику. На їх погляд військова журналістика, якщо це не пропаганда, насправді навряд чи чимось відрізняється від роботи у зонах стихійних лих чи у випадках тероризму. Тому навіть інтернет-словники віднедавна розширили діапазон її визначень до усіх різновидів екстремальної діяльності.

Одне залишається незмінним – коли є доступ до зон бойових дій, цивільні ЗМІ переймають як переваги, так і одвічні хиби військової журналістики. І це не нова біда. Насправді мілітарна масова комунікація виникла набагато раніше, ніж сама журналістика, у сучасному розумінні слова. В найдавніші часи полководці брали із собою у походи літописців зовсім не для констатації реальних фактів, а для «правильного» їх подальшого трактування. Саме тому ці літописи переважно викликають багато сумнівів та запитань, в принципі вони не можуть бути репрезентативними джерелами інформації.

СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ У ПЕРІОД ПОНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ І ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Якщо бути відвертими, то в цілому журналістика, як суспільне явище, є складовою так званої інформаційної влади. Себто, засоби масової інформації мають можливість і здійснюють в реальності за допомогою спеціального добору, коментарів, компоновання та роз'яснення, або тлумачення інформації, різноманітних маніпуляцій великий вплив на мислення суспільства, на його громадську думку, загальну суспільну свідомість. Таким чином, за певних умов та політичної волі журналістика стає своєрідним інструментом, таким собі своєрідним носієм інформаційної влади, оскільки вона може добитися, щоб була виконана воля, бажання і прагнення політичних структур.

Українська журналістика не є виключенням і її коротенька історія часів поновлення незалежності країни повністю це підтверджує. Що стосується журналістики військової, то з 1991 року до 2014 року такого жанру вітчизняної журналістики не існувало.

Це можна відслідкувати аналізуючи продукт журналістики – окремі видання. Тобто, щоб такий продукт вважався мілітарним і українським, він має відповідати певним критеріям. Таких критеріїв кілька:

Критерій видавця – це можуть бути партизанська структура, регулярна армія, парамілітарна, комбатантська організація, воєнізована структура, військово-історичні товариства, спеціалізовані видавництва.

Критерій аудиторії – перш за все військовослужбовці, представники правоохоронних органів, воєнізованих структур, ветерани військової служби, аудиторія, що цікавиться військовою темою або історією.

Критерій змісту – видання повинно містити військово-політичну чи військово-історичну проблематику.

Критерій політико-ідеологічний – в основі якого є ідейно-концептуальна складова, себто у виданні обов'язково повинна бути викладена мета української державності та національна українська ідея.

Критерій мови – видання повинно друкуватися державною, тобто українською мовою (враховуючи критерій політико-ідеологічний). Друк іншими мовами допускається в межах задіяння пропаганди та контрпропаганди.

Внаслідок такого аналізу українська військова журналістика до 2014 року існувала ще у минулому столітті, хоча і нараховує безліч видань різного типу. Наприклад, статті преси Легіону Українських Січових Стрільців, таборів публікацій у часи Першої світової війни, видання у період 35 національно-визвольних змагань, військова журналістика української діаспори у 20-30-х роках, почасти преса у часи Другої світової війни та після неї.

За часу незалежності країни після 1991 року, коли суспільство переважно нейтральне чи пацифістично налаштоване, то звісно в нього немає особливої потреби у військовій журналістиці, у медіатизації історичної героїки збройних конфліктів, у військовому дискурсі. Так тривало до 2014 року, коли здавалось, що українським ЗМІ та суспільству не потрібна військова журналістика, адже у нас все спокійно, ми не беремо участі у збройних конфліктах, не маємо ядерної зброї та в армію наші хлопці не дуже вже і хочуть йти, а НАТО нам геть не потрібне. Але як ми бачимо, що все може змінитися у будь-який проміжок часу, навіть швидше. Це ми раніше не мали потреби у моральній, психологічній підготовці нашого суспільства до можливих кривавих, жорстоких, страшних битв за зберігання своєї державності, виборювання власних, законних територій.

Отже мирні часи сучасної України в роки незалежності закінчилися у 2014 році. Саме тоді, після анексії півострова Крим на Сході України розпочалася воєнна зовнішня агресія, яка мала сором'язливу назву Антитерористична операція, трохи згодом Операції об'єднаних сил.

З цього періоду стали дуже затребуваними публікації та матеріали військової журналістики. Згідно з результатами соціологічних досліджень, станом на початок 2018 року, основною темою респонденти називають військовий конфлікт у Донецькій і Луганській областях.

До слова журналістка і видавці швидко переналаштувалися. Виникли не просто статті, дописи, інший продукт зусиль репортерів і журналістів. Виникли спеціалізовані мілітарні видання – від газет окремих військових формувань до центральних видань того ж

міністерства оборони України. Ці видання мали на меті об'єктивно і широко висвітлювати тогочасну проблематику нашої армії, повідомляти про перебіг подій та складних ситуацій у зоні бойових дій, питання щодо реформування військових, показ захисників держави у позитивній репутації та хорошого іміджу для усвідомлення читачів преси. Видання такого плану є дуже корисними, оскільки надають важливу інформацію для українських читачів про життя і стан нашої армії, як вона може відповідати сучасним вимогам часу.

Це дозволило сформувати окрему військову журналістику, що може похвалитися іміджевими і змістовними, приватними та державними засобами масової інформації України, які мають великий вплив на свідомість читачів. Це особливий контент, який створений спеціально для інформаційної війни.

Проте таке формування було нелегким, враховуючи період пацифістичної журналістики. Не секрет, що станом на грудень 2014 року кількість медійників, загиблих на україно-російській війні, побила усі антирекорди. Хоча професія журналіста й ніколи не була і не є безпечною, особливо під час війни. З тих пір журналістика набула військового досвіду. У свою чергу військові також набули досвіду роботи з медіа в умовах ведення бойових дій.

Перш за все – це дотримання умов акредитації та порядок взаємодії військових та ЗМІ.

Від початку війни 2014 року, українська журналістика поповнилася когортою людей, що за покликком серця взяли на себе важливу місію бути військовим кореспондентом. Дмитро Лабуткін (загинув 16 лютого 2015 року під час виходу з Дебальцевого), Мар'ян Кушнір, Андрій Цаплієнко, Максим Левін (загинув на Київщині в квітні 2022 року), Юрій Бутусов – цей список можна продовжувати нескінченно, адже щодня до нього додаються молоді талановиті українські журналісти.

Як повідомляє Національна спілка журналістів України, з початку повномасштабного російського вторгнення до України загинули 23 медійники.

Чим довше триває війна, тим більше журналісти зустрічаються із реаліями висвітлення військового життя. Спілкування із військовослужбовцями відрізняється від інтерв'ювання цивільних через специфіку служби, статут та субординацію. Сучасний воєнний кореспондент – це і військовий, і психолог, і літератор, і фотограф, і оператор.

Та попри те, що це складні стежки у журналістиці, це ще й важливий досвід роботи в умовах війни, масштабу якої світ не знав останні 70 років. Без сумніву, отримані знання та навички стануть підґрунтям для розвитку військової журналістики в Україні та світі.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Як вже згадувалось вище, норми Законів України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» (ст. 15), «Про інформацію» (ст. 25) містять однакові приписи, що надають право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп».

У свою чергу інші норми, зокрема Наказ Головнокомандуючого ЗСУ від 03.03.2022 № 73 (з наступними змінами) більш докладно регламентує правові підстави роботи журналістів у зоні бойових дій та прифронтових районах.

Цей Наказ затвердив:

Алгоритм роботи з акредитованими представниками засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану (додаток 1);

Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану (додаток 2);

Порядок акредитації представників засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану (додаток 3);

Правила роботи представника засобу масової інформації у районі ведення бойових дій (додаток 4);

Форму для проходження акредитації (додаток 5);

Форму прескарти (додаток 6);

Порядок опрацювання запитів та допуску представників засобів масової інформації на об'єкти Збройних Сил України під час дії правового режиму воєнного стану (додаток 7).

Додатково правовідносини, які визначені у додатку 7 регулюються Інструкцією про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти системи Міністерства оборони України, яка затверджена Наказом Міністерства оборони України від 08.02.2022 № 36.

Згідно із Наказом № 73 командувачі в районах відповідальності своїми рішеннями будуть визначати зони для перебування представників медіа. **Передбачені наступні зони:**

«**зелена**», де дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ без супроводу офіцера зі зв'язків з громадськістю або пресофіцера;

«**жовта**», де дозволяється робота представників медіа лише у супроводі пресофіцера; «**червона**», де робота акредитованих представників ЗМІ заборонена.

Також Наказом уточнено та доповнено Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії ЗСУ та Сил оборони, негативно позначитися на виконанні бойових завдань тощо.

Зокрема, перелік поповнився обмеженнями та заборонам щодо поширення інформації про результати ракетних ударів, переміщення озброєння та боеприпасів, рух або розташування Сил оборони, місце розміщення засобів, підрозділів ППО. Також є обмеження, яких слід дотримуватися при показі озброєння та техніки іноземного виробництва, що надаються країнами-партнерами.

Що стосується обмеження щодо зйомок техніки іноземного виробництва в більшості випадків запроваджуються на прохання наших іноземних партнерів. Проте є багато, навпаки, погоджень і рекомендацій, коли є відповідні дозволи на висвітлення того, яким чином ця техніка освоєна нашими військовослужбовцями й наскільки ефективно застосовується.

Повністю цей **Перелік наразі має такий вигляд:**

1. Найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування.

2. Чисельність особового складу військових частин (підрозділів).

3. Кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання.

4. Описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти.

5. Інформація про операції (бойові дії), які проводяться або плануються.

6. Інформація про системи охорони та оборони військових об'єктів та засоби захисту особового складу, озброєння та військової

техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені).

7. Порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань. 8. Інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються).

9. Інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху).

10. Інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їх дій та способи застосування за призначенням.

11. Інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались. 12. Інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника.

13. Інформація про відкладені або скасовані операції.

14. Інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться.

15. Інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації).

16. Відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються.

17. Інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

18. Інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по військових об'єктах (пунктах), якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом або іншими органами військового управління Збройних Сил України.

19. Інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури держави, якщо така інформація не розміщувалася органами державної влади України.

20. Інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи

Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів.

21. Інформація про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України.

22. Інформація, яка може дозволити противнику встановити конкретне місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони.

23. Реєстраційні номери, прапори або інші позначки на озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, які безпосередньо можуть свідчити про країну походження зразка озброєння та військової техніки.

24. Оприлюднення фото- або відеоматеріалів зі знищеними (ураженими, пошкодженими) зразками озброєння та військової техніки іноземного виробництва, які надавалися у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

Запроваджено **шестимісячний термін дії акредитації представників ЗМІ**, дещо змінився дизайн картки акредитації. Відтепер вона має два QR-коди з посиланням на умови роботи журналістів як українською, так і англійською мовами.

Слід зауважити, що відлік терміну дії акредитації буде починатися з моменту отримання від представника ЗМІ повного пакета документів. Також у разі порушення представником ЗМІ правил роботи, встановлених цим наказом, окрім скасування акредитації, передбачено також можливість призупинення її дії на час з'ясування цих порушень.

Строк отримання акредитації становить до місяця, оскільки до цього процесу залучені не тільки ЗСУ, а й різні складові правоохоронної системи. Але зазвичай процедура триває менше часу.

Для того, щоб пришвидшити процедуру акредитації, ЗМІ варто подавати окремо списки тих, хто акредитується вперше, і тих, хто вже мав акредитацію МОУ протягом останнього року. Для останніх процедура буде пришвидшеною.

3 Порядком акредитації можна ознайомитися на сайті Міністерства оборони, Збройних сил України (<https://www.mil.gov.ua/>).

В обох випадках необхідно подавати повний пакет документів.

Для проходження акредитації представники ЗМІ заповнюють форму (додаток 5 до наказу) та надсилають її на електронну адресу. До цієї форми **додаються**:

скан-копія паспорта (1-3 сторінки) або ID-картки;

скан-копія посвідчення журналіста (не є обов'язковим для осіб (фіксерів), які надають інформаційну підтримку роботі іноземних журналістів та мають відповідний лист від керівника їхнього ЗМІ);

лист керівника ЗМІ з клопотанням надати акредитацію; фотокартка 3,5 на 4,5 см хорошої якості.

Представники продакшн-студій мають надати, окрім листа від керівництва компанії, підтвердження на право здійснення відповідного виду діяльності – лист від Держкіно, витяг з реєстру юридичних осіб тощо. Для них посвідчення представника ЗМІ також не є обов'язковим.

Акредитація фрилансерів не здійснюється, оскільки це не передбачено українським законодавством. Особа повинна надати лист керівника ЗМІ, з яким у неї укладено договір або є офіційна співпраця.

Що стосується допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти системи Міністерства оборони України, то відповідною Інструкцією передбачено, що представники ЗМІ допускаються на певні об'єкти системи МО України з метою інформування суспільства про стан захисту національних інтересів України, всебічного і об'єктивного висвітлення діяльності Міноборони, Збройних Сил України (далі – Збройні Сили) та Державної спеціальної служби транспорту.

Дозвіл щодо допуску представників ЗМІ на об'єкти системи Міноборони **надають**:

Міністр оборони України – на відвідування всіх об'єктів системи Міноборони;

перший заступник Міністра оборони України, заступник Міністра оборони України з питань європейської інтеграції, заступник Міністра оборони України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, заступники Міністра оборони України – на відвідування органів військового управління, з'єднань, військових частин, вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти, закладів фахової передвищої військової освіти, а також

підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міноборони, діяльність яких вони безпосередньо спрямовують та координують;

державний секретар Міністерства оборони України – на відвідування структурних підрозділів апарату Міноборони, установ та організацій, діяльність яких він безпосередньо спрямовує та контролює;

Головнокомандувач Збройних Сил України, заступник Головнокомандувача Збройних Сил України – на відвідування всіх об'єктів Збройних Сил;

начальник Генерального штабу Збройних Сил України – на відвідування структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України, інших органів військового управління, з'єднань, військових частин;

Командувач Об'єднаних сил Збройних Сил України – на відвідування об'єктів в місцях базування національного контингенту, а також об'єктів у місцях виконання завдань підрозділами Збройних Сил, які перебувають в оперативному підпорядкуванні Командування об'єднаних сил Збройних Сил України;

командувачі видів, окремих родів сил та військ Збройних Сил – на відвідування командувань та підпорядкованих організаційних структур;

Голова Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту – на відвідування органу управління, бригад, полків, окремих батальйонів, підрозділів забезпечення, органів забезпечення, навчального центру, закладів, підприємств та установ Держспецтрансслужби;

керівник розвідувального органу Міноборони – на відвідування всіх об'єктів розвідувального органу Міноборони.

Для отримання дозволу на відвідування об'єкта системи Міноборони представники ЗМІ надають до відповідного підрозділу взаємодії із засобами масової інформації (далі – ЗМІ) офіційний письмовий запит у друкованому та електронному вигляді (факсом, електронною поштою).

Запит надсилається не пізніше ніж за три робочі дні до запланованого відвідування представниками ЗМІ об'єкта системи Міноборони.

Представники ЗМІ здійснюють свою професійну діяльність на об'єктах системи Міноборони із дотриманням режиму доступу до інформації з обмеженим доступом.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

Військова журналістика в Україні за період з 2014 року пройшла шлях від небуття до доволі затребуваного фаху серед інших журналістських жанрів. І набула неабиякого професійного досвіду. Як власне й уся мілітарна сфера.

Згадаємо, що переважну частину незалежної України наше суспільство провело доволі далеко від воєнних конфліктів і мало досвід участі власних військових максимум у миротворчих місіях згідно із міжнародними договорами. Відповідно про воєнні події суспільство дізнавалося із іноземних ЗМІ. Вітчизняна мілітарна тема не була актуальна, носила в основному історичний характер. Навіть конфлікти у близьких країнах – Молдові, Грузії, Росії сприймалися як далекі від нас. Що казати про Близький Схід, Індокитай, ті самі Балкани, не казати вже про Африку.

За часів до поновлення незалежності України був єдиний виш, який готував суто військових медійників – Львівське військово-політичне училище. Там готували відповідних спеціалістів для радянської армії (50 курсантів у випуску), а також для союзних армій радянського блоку. За часів незалежності навчальний заклад пережив кілька реформацій і змін спеціалізації. Нині це Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. І ніяких журналістів там не навчають.

Нині єдиний в Україні військовий навчальний заклад, де готують профільних спеціалістів з військового перекладу, військової політології, військової журналістики та соціальних комунікацій, фінансів та військової економіки, правоохоронної діяльності у збройних силах України, цивільно-військових відносин, геоінформаційних систем і технологій та зарубіжної воєнної інформації.

У цьому виші за напрямом журналістика та інформаційно-медійне забезпечення військ готують бакалаврів, магістрів, докторів філософії. Військових журналістів готують там із 2015 року.

Враховуючи попит, що нині існує на осіб, які репрезентують себе як мілітарні медійники, не буде дивом, що інші виші організують в себе підготовку подібних спеціалістів. Наприклад в інтернеті є інформація, що у Національному університеті «Одеська політехніка»

введена навчальна дисципліна професійної підготовки «Військова журналістика». Рік введення вивчення дисципліни – 2021.

За даними **інтернет-ресурсу** <https://op.edu.ua/>:

Мета навчальної дисципліни – засвоєння принципів поведінки журналіста в зоні бойових дій.

Завдання навчальної дисципліни:

ознайомлення з контекстом збройного конфлікту в Україні;
знання специфіки психологічної роботи журналіста до роботи в небезпечних умовах;

окреслення правил спілкування з військовими, а також з людьми, що пережили травму;

вироблення навичок дотримання журналістських стандартів під час підготовки матеріалів на військову тематику.

Основні очікувані результати навчання:

використовувати необхідні знання й технології для виходу з кризових комунікаційних ситуацій на засадах толерантності, діалогу й співробітництва;

встановлювати комунікацію із суб'єктами інформаційних послуг, користувачами, партнерами, органами влади та управління на засадах професійної етики і доброчесності;

забезпечувати громадськість якісною щодо змісту, форми та впливу масмедійною продукцією.

Практичне значення та використання отриманих знань:

Здобувач зможе дотримуватись етичних стандартів для розв'язання професійних задач і практичних проблем при висвітленні бойових дій.

На отримання **вказаного результату** відводиться 22 аудиторних години – лекційні заняття; 22 аудиторних години – практичні заняття.

Чи достатньо цього для опанування практичних навичок для роботи у зоні бойових дій? Питання складне, враховуючи, що лік загиблих журналістів з лютого 2022 року йде на десятки людських життів. Існують різні думки щодо цього.

Наприклад, **військовий журналіст Тарас Грень** вважає (<https://lpnu.ua/>): «...вміти бути журналістом, не пропагандистом, не пресслужбовцем – це абсолютно різні види інформаційної діяльності, ще раз наголошу: бути журналістом. Це дуже важливо. А також знати все те, що має знати військовий, адже під час бойових дій носиш такий самий однострій, як і інші військовослужбовці Збройних сил. Треба бути готовим у будь-який момент взяти до рук зброю,

прийняти на себе командування або замінити кулеметника тощо. Журналіст у зоні бойових дій завжди повинен бути до цього готовим та мати відповідні знання. І водночас потрібно вміти надавати першу медичну допомогу, організовувати систему оборони, рити окопи. Це таке поєднання військового і журналістського фаху».

Далі пан Тарас відповідає на питання **про відміни журналіста та журналіста військового**: «Підготовкою. Військова журналістика була знищена однією з найперших у нашій державі. І досі не відроджена. Є намагання замінити поняття військових журналістів на пресофіцерів, на пресофіцерську роботу, на комунікації стратегічні, на ще щось, але військову журналістику, власне, як журналістську діяльність, не пропагандистську, не пресслужбову, а саме журналістську, знищено і досі не відроджено. Немає в нас факультетів, де б готували військових журналістів. Державі це не було потрібно, бо в нас військових засобів масової інформації небагато лишилося. Але треба готувати нові кадри на базі військових ВНЗ. Їх не потрібно багато, хоч би п'ять-вісім випускників щороку. Я мав уже звільнитись, я старий офіцер, та почалося повномасштабне вторгнення, і я не зміг цього зробити. Тому хтось має прийти на моє місце, хтось має працювати в інформаційному просторі. Це важливо, ми бачимо це й розуміємо, що фізичне вторгнення росії почалося після серйозного інформаційного вторгнення та підкорення українського простору. Щоб чинити опір, щоб не давати вторгненню більших масштабів, ми маємо це розуміти і протидіяти – а для цього потрібні спеціалісти. Військова журналістика дає змогу знати життя військових зсередини, бути там, де зазвичай цивільних журналістів не пускають. Якщо немає війни, то під час різноманітних навчань, тренувань – будь-чого – це можливість потрапити з військовими в якісь походи. Під час війни це можливість потрапити до найгарячіших точок, туди, де цивільних журналістів не беруть з огляду на питання безпеки, причому безпеки не тільки самих журналістів, а й підрозділів, тому що людина має розуміти й знати, що відбувається навколо під час бою і як діяти в разі небезпеки.

В нас дуже багато цивільних журналістів, вони молодці – ризикуючи своїм життям, набували досвіду роботи на війні. Але треба пам'ятати, що жоден кадр у світі не вартий меморіальної таблички у виданні. Ну, це, звісно, круто, але все-таки життя – краще».

Зміст

ВСТУП.....	3
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ	5
СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ У ПЕРІОД ПОНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ І ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	8
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДЛЯ РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ	12
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ.....	18
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ НА ВІЙНІ В УКРАЇНІ.....	26
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ.....	32
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про правовий режим воєнного стану».....	32
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про медіа».....	72
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста»	382
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про інформацію»	398
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про захист персональних даних»	416
Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки"»	442
НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ від 08.02.2022 № 36 «Про затвердження Інструкції про порядок допуску журналістів, працівників засобів масової інформації на об'єкти системи Міністерства оборони України»	462

НАКАЗ ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ від 03.03.2022 № 73 «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану»	469
ЗАКОН УКРАЇНИ «Про боротьбу з тероризмом»	491
НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ від 27.12.2016 № 720 «Про затвердження Переліку відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію (ПСІ – 2016)»	530
НАКАЗ ЦЕНТРАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ від 23.12.2020 № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю»	564

НАВЧАЛЬНО-ПРАКТИЧНЕ ВИДАННЯ

ВІЙСЬКОВА ЖУРНАЛІСТИКА УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ:

- СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ
ЖУРНАЛІСТИКИ;
- МІСЦЕ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ У
МЕДІАПРОСТОРІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ;
- ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ДІЯЛЬНОСТІ
ВІЙСЬКОВИХ ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС
ВОЄННИХ ДІЙ

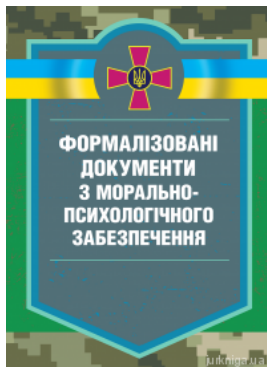
Оригінал-макет підготовлено
ТОВ Видавничий дім «Професіонал»

Підписано до друку 23.07.2023. Формат 60x84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 42,25.

ТОВ «Видавничий дім «Професіонал»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1533

Книги, які можуть вас зацікавити

Формалізовані документи з морально-психологічного забезпечення

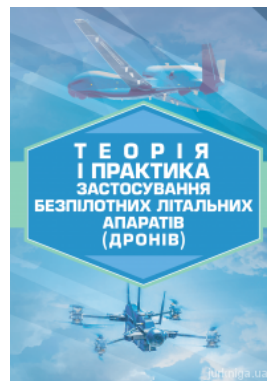
Організаційна структура підрозділів сухопутних військ збройних сил російської федерації

Військові операції: оперативне мистецтво та військові дисципліни

Підручник виживання в екстремальних ситуаціях. Досвід спеціальних підрозділів світу

Теорія і практика застосування безпілотних літальних апаратів (дронів)

Ухилення від призову за мобілізацією

Перейти до галузі права
Військове право

[Перейти на сайт →](#)